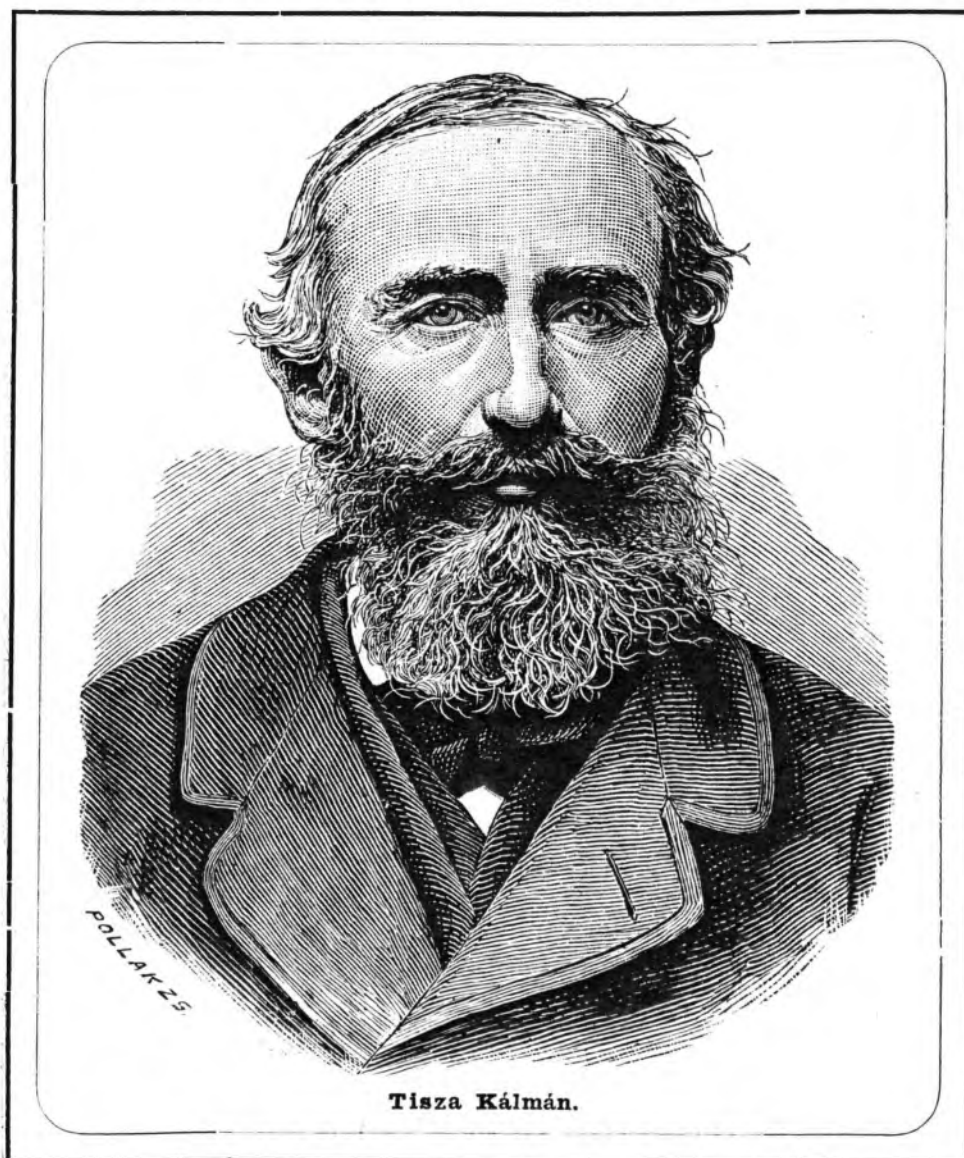

ARCZKÉPEK ÉS ÉLETRAJZOK.

Tisza Kálmán.

Az államférfiakról a történetírás már életükben kezdődik. Tisza Kálmán államférfiu minden izében. Nem tartozik a magyar nemzet legnagyobb korának triumvirátusába. S z é c h e n y i,

Kossuth és Deák, bár felváltva az ellentétes pólusokat képezték, mégis örökre össze vannak fűzve, nevük összeforr a halhatatlanságban ép anyyra, mint ellökték egymást félszázad óriási küzdelmeiben. Széchenyire, ki szenvedélyének és hazaszeretetének iszonyu hőfokával gyűlölte

Kossuthot, még halála után is az a tragikus sors várt, hogy mintegy Dante poklában elkárhozva, nagy ellenfelével ugyanazon bilincsre legyen verve bár ez a bilincs az örök élet záloga. Deákot pedig, aki a két szélsőség közt középen állt, csak úgy lehet megérteni, nagyságát csak úgy lehet megmérni, ha megértettük Széchenyit és Kossuthot, s ha megmértük e két nagy oszlop magasságát. Nem árnyat, hanem fényt vetnek egymásra. Ami árny van a magyar nemzet fénykorának e három alakjában, az a háttérre esik. Az előtér, hol e három alak mindenki mást elfedve áll, a halhatatlanság egyenlően fényes világosságával van megvilágítva. Ott más nincs, mint Széchenyi, aki nemzeti átalakulásunk korát megnyitotta, Kossuth, aki ez átalakulásnak forradalmi lökést adott, s Deák, aki átalakulásunkat békés uton befejezte. Az utóbbi egyszersmind zárköve a nagy történelmi korszaknak. Ebbe a keretbe be nem állítható Tisza Kálmán, az ő államférfiui szerepe azon kívül esik.

De az új keretben, a közjogi harczoktól többé meg nem rendített alapon, szintén magasan emelkedik Tisza Kálmán alakja. Sokkal magasabban, mint bármelyik kortársáé. Széchenyi, Kossuth és Deák mellett Tisza nem veszthet, mert ezekkel nem szabad őt összehasonlítani. Ezekétől neki külön léte van. A háromnak pályája együtt élesen tagolt, de mégis szorosán összefüggő trilogia, a magyar nemzet hőskölteményének trilogiája. Mindegyik pálya, bár hatalmasan keresztezve, de egymást érintette, s bár különböző célokra jutott, egy közös eredőben nyert megoldást.

Tisza Kálmán egészen más feladatokat talált, melyeket ha megoldott, érdemei nem kisebbek. A piedestál változott a korról. A három titán egy nagy korszak magas talapzatán áll. Tisza alakja körül a jelenkor képez keretet. Az ő feladataihoz nem volt szükség Széchenyi lángeszére, mely a hajnal világosságát árasztotta, sem Kossuth lángszellemére, mely a magyar nemzet lelkét meggyújtotta, sem végre Deák kiegyenlítő geniejére, mely az eszmék és szenvedélyek által felkavart nagy korszakot destillálta.

Magyarországnak e három nagy ember után kormányzó államférfi volt szüksége, s nem korszakot ledöntő s újat alakító lángészre. Nem kellett többé sem felrázni, harczra vinni, sem a viharok közül a pihenés révébe kalauzolni, hanem nyert állásában megszilárdítani, s ott fejleszteni a magyar nemzetet és a magyar állameszmét. És erre senki sem volt inkább hivatva Tisza Kálmánnál.

A népek szellemének és a történelemnek bámulatos munkafelosztása nyilvánul abban, hogy ellentétes feladatok megoldására egy és ugyanazon ember még soha sem volt képes teljesen, s minden feladat

más és más nagy ember összes erejét vette igénybe. Sulla legyőzte a democratia forradalmát; de nem volt képes organizálni az aristocratiát. Művei csak évekkel éltek túl alkotójukat. Caesar nem azért nem tette fel a koronát, mert megfékezte nagyravágyását; hanem azért, mert aki a császárságot előkészítette, nem lehetett császár. I. Napoleon, aki legyőzte a nagy forradalmat, nem volt képes szervezni az iszonyu rázkódás után jegecedő társadalmat, valamint Cromwell sem volt hivatva, bámulatos organizáló képessége daczára, a forradalomban diadalmas angol nép vívmányainak megszilárdítására. Pitt megoldotta hivatását, midőn Anglia világhatalmi állását megvédte; de rossz belkormányzata hazáját félévszázadra zavarokba lökte. Magának Bismarcknak mindent felölelni akaró csodálatos lángszelleme sem képez kivételt az erkölcsi világnak physikailag parancsoló törvénye alól. Aki megalkotta a jelen század legnagyobb művét, a német egységet, s több diplomáciai csatát nyert, mint minden korszak hadvezére katonai ütközetet, a belkormányzatban alatta áll egy másodrangú tehetségnek.

Kormányozni nem tudott volna nálunk Széchenyi, nem tudott — csak forradalmat organizálni — Kossuth; Deák Ferencz pedig, aki a kiegyezést megcsinálta, még nem is vállalkozott, hogy, mint legtermészetesebb és minden parlamenti felfogás követelte volna, a saját maga által teremtett alapon kormányozzon.

Tisza Kálmán hivatása ellenben egyenesen a kormányzás. Nem bir talán egyetlen tulajdonsággal sem, mely képessé tenné, hogy egy nemzetet válságokba sodorjon, vagy a vulkanikus erők hatályával szétszakított korszakok közti mélységeket áthidalja. De adott alapon kormányozni, s ezt az alapot megtartani és kiszélesíteni: ehhez senki sem ért annyira, mint Tisza, mert minden tulajdonsága erre utalja úgy, mint senkit mást. Az ellenzéken, bármily elsőrangú államférfival szemben, veszélyes ellenfél volna; valamint szét is morzsolta a Deák-pártot. Valódi eleme azonban a kormányzás. Egész pozitív lénye erre hajtja, tettereje erre utalja. S a kormányzást ő nem ürügynek tartja a szereplésre, hanem kötelességnek a legtulhajtottabb erőfeszítésre. Közvetlenül beleszól az ügyek intézésébe, sőt miniszteriumának minden fontosabb ügye az ő akarata által nyer megoldást. Szokták is mondani s pedig vád képen, hogy Tisza hatalmas tetterejével mindent magához ragad; a kormányzatban való összhang azonban csak így érhető el. Csak így lehet kormányozni. Magyarország soha sem volt jobban kormányozva, mint Tisza alatt. Vagy helyesebben: Magyarország emberemlékezet óta most van először kormányozva.

S országot vagy pártot kormányozni habár nem is mindegy, mégis csak közös tulajdonságok által lehet. Nézd meg, miként kormányozza egy parlamentáris államférfi pártját, úgy kormányozza országát is. Tisza Kálmánt ugyanazon tulajdonságai teszik kitünő pártvezérré, s a parlament mesterévé, melyek a legelső rangu kormányzóvá emelik.

Czéltudatosság, szilárd akarat, törhetlen erély, soha nem fáradó munkaerő: ime Tisza Kálmánnak, a pártvezérnek és a kormányférfinak titka. A parlamenti párt a parlamenti kormányzás előfeltétele. Egységes, szilárd párt nélkül nem lehet szilárdan kormányozni. Szilárd pártja pedig csak oly vezérnek van, aki szellem- és jellembeli tulajdonságai által teljes bizalmat tud maga iránt kelteni és Tisza Kálmán ilyen vezér. S mint a valódi hadvezérek, legfontosabbnak tartotta a körüle gyülekezők belső összefüggését fenntartani. Volt idő, mikor a szabadelvű pártot sokan elhagyták, sőt népszerű dolog volt az ellenzékre való átszökés. Tisza ép ez okból soha sem tartott vissza senkit. Úgy tett, mint Caesár, ki, midőn átlépett a Rubikonon, megbizhatlan gall lovaságát elbocsátotta, a legiókat is felszólította, hogy aki nem őszinte híve a fegyelem miatt ne maradjon a harczoló sorokban. És Tisza is leolvadt, de szilárd többségével ment a bosnyák és a gazdasági kiegyezés zivatara elé. És szintén győzött. Kicsi, de szilárd többségével aratta legszebb diadalait. Pártja ma ép oly szilárd, de nagyobb, mint, a fuzió idejének kivételével, bármikor volt. Annál nagyobb erélyt fejthetett ki a horvát politikában, s annál biztosabban megmenthette a magyar társadalmat az antisemitismus által felidézett anarchiával szemben. E válságos időkben tünt ki, mily nagy dolog az, ha a kormány rudjánál valódi államférfi van. Nem csoda, ha Tisza ma népszerűbb, alakja impozansabb, mint pályájának bármely más pontján. Azon kivételes államférfiak közzé tartozik, akik vissza soha sem esnek, hanem mindig előrehaladnak, s akiknek alakja soha meg nem fogy, hanem növekszik. Mikor Gladstone korát fogja elérni, akkor lesz e vénségére fejlődő államférfihoz hasonlóan, másodvirágzása. Tíz évi kormányzat Magyarországon mindenki mást ledöntött, a pártküzdelem malom-kövei mindenki másnak népszerűségét megörölték volna. Egy évtizeden át senki sem tarthatta volna magát a kormányon, egyedül Tisza Kálmán, aki annyiszor szemben állt a közvéleménnyel, ahányszor hazafiui kötelessége parancsolta neki. Népszerűsége többször megingott; de állása komolyan meg nem ingott soha a parlamentben.

S ennek oka nem csak elpusztíthatlan ereje, hires, törhetlen szívóssága, hanem egy más tulajdonsága is. Tisza Kálmánban, a nagy pártvezérben nincs pártszenvédély. A harag, a gyűlölet, soha

sem ragadja el őt, a kinél nincs erősebb parlamenti debatter. Soha sem igazságtalan, habár nem előzékeny ellenfelei iránt. A pártérdekeket soha sem kultiválja egész azon pontig, hol az ellenpárt kiirtására való törekvés kezdődik. Hüvös elméje megmenti a bosszu és barátság elragadtatásaitól egyaránt. Sőt egyáltalán a rajongástól, s így a ballépésektől. Az eszmék és az elvek is az ő nyugodt, hidegen fontoló tekintete előtt csak annyit nyomnak, amennyi súlyuk valóban van. Liberalis azért, mert a nem túlzott liberalismus mellett leginkább kielégíthetők egy állam és társadalom igényei, s mert ez a liberalismus megmenti úgy a nyaktörő rohamoktól, mint a visszaesésektől. De nem a doctrinák embere — a kormánypolcz nem is kathedra, vagy irói pulpitus — de a doctrinákból hatalmas gyakorlati érzékkel kiveszi, ami jó és hasznos. A radikalismus tehát, minden irányban, kívül esik e nagy praktikus cselekvési terén. Gladstonetól, kivel sok rokonvonása van, e tekintetben különbözik. Ha angol collegájának conservatív, majd radikális múltjától eltekintünk, akkor Tisza mégis leginkább Gladstonehoz hasonlítható, s a mennyiben ez nagyobb tudós, annyival ez meg ügyesebb politikus. Az angol, ez pedig magyar minden ízében; s midőn mégis hasonlítanak annélkül, hogy Tisza utánozná, azon régi igazság nyer megerősítést, hogy az angol és a magyar genius sok közös ismérvet mutat fel.

Mint szónok nem elsőrangú, sőt egyáltalán nem mű-szónok. Sőt mint ha szándékosan kiküszöbölne parlamenti beszédeiből minden coloratív elemet. Többnyire rögtönöz; az improvizálásban azonban mester; rövid parlamenti polemiái valóságos minták. De minden beszéde, bármily laza azokban a szónoki constructió, s bármily elégtelenek Tisza külső eszközei, mélyen látó politikusra, valódi államférfira vallanak. Nem az üres rhetorica, hanem a tett erejével hatnak. És valóban a tett embere ő, amint mindenkor a tett különböztette meg a valódi államférfiakat a parlamenti ékesszólás szemfényvesztőitől.

Csak így, e tulajdonságainak segítségével lehetett és lehet még képes nagy feladatainak megoldására. A kiegyezést nem ő kötötte meg; de az egységével, szilárdságával imponáló magyar államot ő fejlesztette és állította szembe az osztrák ziláltsággal. A magyar állameszmének ő kölcsönözte fegyvereit. A magyar politikát, mely a szilárd kormányzás folyománya, ő fejtette ki, s adott annak gyakorlati érvényesülést.

Tisza Kálmán nem egy nagy korszak piedestálján, hanem ennek a politikának talapzatán áll. Ezen fogja megmérni a történelem. És a régi nagyságoktól való e külön állásában nem fog senkit találni, akit hozzá hasonlíthatna.

Beksics Gusztáv.